

PERE DURAN

L'art contemporani mira els arxius

A què es deu la importància recent de la noció d'arxiu per a tants artistes actuals i per a tants museus d'art contemporani?

Des que el filòsof Jacques Derrida va publicar l'any 1995, en francès, el seu llibre *Mal d'arxiu (Mal d'archive)*, la problemàtica i les discussions al voltant de l'arxiu han esdevingut un tema central en els debats culturals contemporanis. I, de forma molt especial, en el món de l'art.

>> *Entrada al MACBA.*

XAVIER ANTICH > TEXT

D'un temps ençà, crida poderosament l'atenció la insistència del món de l'art contemporani per la problemàtica de l'arxiu. Artistes tan significatius, en el panorama internacional, com Hans-Peter Feldmann, Tacita Dean, Harun Farocki, Christian Boltanski, Walid Raad, Antoni Muntadas, Francesc Torres o Pedro G. Romero, entre moltíssims altres, han fet de l'arxiu el dispositiu central de les seves pràctiques artístiques: unes pràctiques basades en la recol·lecció de materials que es refereixen a episodis del passat traumàtic o del passat recent, en l'organització i classificació més o menys sistemàtica d'aquests materials, en la seva reutilització i en la seva formalització, que segueixen, de manera sempre ben peculiar i una mica heterodoxa, els principis del treball arxivístic.

D'altra banda, els museus d'art contemporani, durant la darrera dècada, han dedicat esforços i iniciatives en forma d'exposicions, seminaris o publicacions a mostrar i analitzar la relació entre la noció d'arxiu i algunes pràctiques artístiques recents. L'International Center of Photography de Nova York va presentar, l'any 2008, una exposició titulada *Febre d'Arxiu. Usos del documental en l'art contemporani*. El comissari, Okwui Enwezor, sostenia que alguns artistes, al llarg del segle xx, s'havien dirigit a l'arxiu fotogràfic per tal de generar noves vies en les pràctiques artístiques per pensar a través dels esdeveniments històrics, mentre que, més recentment, uns altres s'havien fixat en l'arxiu com a lloc de tensió entre la memòria pública i la història privada, o entre l'evidència dels fets i els documents que el registren i li donen forma. Amb això –deia Enwezor– «l'artista opera com l'agent històric de la memòria».

D'un temps ençà, artistes significatius en el panorama internacional han fet de l'arxiu el dispositiu central de les seves pràctiques artístiques

>> *Catàleg de l'exposició a Capmany (juny 2014) de llibres d'artista –titulada Exilis– resultat del projecte creatiu de 23 artistes de les nostres comarques que han commemorat el 75 aniversari de l'èxode de refugiats de la república (1939).*

L'arrel de l'interès de l'art per l'arxiu

La novetat de l'interès de l'art contemporani per l'arxiu, al meu entendre, té a veure amb dos fenòmens. Per una part, una certa reacció, des del món de l'art contemporani, a la noció d'art modern entotsolat i autista, desvinculat de la realitat i de les problemàtiques quotidianes. L'evolució de bona part de l'art abstracte, nascut de les avantguardes i desplegat al llarg del segle xx, va estendre la idea d'un art que es volia *pur* i autònom, i que, en no referir-se a res més que a ell mateix, acabava configurant un llenguatge autoreferencial i uns problemes que, per ser de l'art, tenien poc a veure amb els de la vida i de la realitat de les societats. Tanmateix, a partir dels anys seixanta del segle passat, bona part de les pràctiques artístiques rebutgen aquesta autonomia i aquest entotsolament, i intenten, per vies molt diverses, establir noves formes per acostar-se a la realitat i per nodrir-se dels seus problemes. Així, l'art torna a preocupar-se pel

cos, per la identitat, pel gènere, per la història, per la societat, i pels problemes que aquests àmbits continuen plantejant. És en aquest context d'interès per la realitat i per l'aspecte *documental* de l'art, com a forma d'ocupar-se dels problemes socials i històrics, que la noció d'arxiu apareix amb força en les dues darreres dècades.

Per altra part, la preocupació per la memòria torna a estar ara, de forma més intensa que mai no ho havia estat, en el centre de bona part dels debats contemporanis. Paul Ricoeur ha parlat d'una època marcada pel «frenesí documental», i això passa no solament entre especialistes: des d'Europa i Àfrica fins a Àsia i Amèrica Llatina, s'ha estès una multiplicat de debats que tenen a veure amb les lleis de la *memòria històrica* i amb la forma d'articular un relat contemporani respecte al passat, sobretot quan aquest passat, a conseqüència d'esdeveniments traumàtics, corre el perill de quedar sepultat en l'oblit. Formulats com

És en el context d'interès per la realitat i per l'aspecte documental de l'art que la noció d'arxiu apareix amb força en les dues darreres dècades

PERE DURAN

una paradoxa, gairebé podríem preguntar-nos, com a col·lectivitat, si, en contra del que podria semblar, estem oblidant massa coses i, d'aquí, l'interès renovat per l'arxiu, o si, al contrari, més aviat la preocupació per arxivar-ho tot és la que ha fet aparèixer la sospita que potser estem en perill de saturar-nos de records, ara que tot sembla accessible –de vegades inoportunament– amb un simple clic a l'ordinador. També aquesta preocupació general per la memòria és, penso, al darrere de l'interès de l'art contemporani per l'arxiu.

En aquest sentit, l'artista Isidoro Valcárcel Medina es preguntava fa poc: «No serà que a tota aquesta riuada de l'arxiu li és subjacent una por a oblidar alguna cosa [...]?».

El museu com a arxiu?

Finalment, la noció d'arxiu està sent utilitzada, també, en la renovació d'algunes estructures museístiques. Sobretot en dos aspectes: d'una banda, per impugnar la his-

tòria hegemònica de l'art, que ha fossilitzat una mena de cànon molt restrictiu i que ha condemnat a l'ostracisme i a la invisibilitat certes pràctiques artístiques molt connectades amb diversos aspectes de la realitat històrica i social; i, d'altra banda, per modificar la naturalesa dels museus, encara tan carregada d'aura. En aquest sentit, Manuel Borja-Villel, exdirector del MACBA i actual director del Museu Reina Sofia, ha escrit: «Col·leccionar objectes significa sovint transformar-los en mercaderia. Com exposar-los sense que siguin fetitxitzats? Com idear un museu que no monumentalitzi allò que explica? La resposta passa per pensar la col·lecció en clau d'arxiu». Aquest, potser, és el futur per als museus d'art contemporani: unes institucions, com els arxius, de les quals sigui possible extreure i actualitzar nous relats, noves històries i nous sentits per al present del nostre món.

Xavier Antich és filòsof.

>> Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA).

Paul Ricoeur ha parlat d'aquesta època com d'una època marcada pel «frenesí documental», i això passa no solament entre especialistes